

ШЕВЧЕНКО

Володимир Федорович,

доктор історичних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України,
провідний науковий співробітник
Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки НААН
(м. Київ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ В УМОВАХ УКРАЇНІЗАЦІЇ ДОБИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

У статті розглядаються проблеми науково-дослідної справи в умовах відродження національної державності й соборності України як одного з пріоритетних напрямів політики українізації в 1917-1918 рр. Розкривається діяльність Української Центральної Ради, яка започаткувала цей процес, вперше ввела у широкий вжиток сам термін «українізація», обґрунтувала і почала здійснювати основні її напрями. Зокрема, йдеться про турботу УЦР щодо розвитку національних здобутків народу, його мови, освіти, науки, культури. Показані роль дослідницьких та освітніх інституцій, відомих вчених у створенні та роботі УЦР, використання нею наукових досягнень та висновків в розбудові та захисті держави, у забезпеченні її соборності. Висвітлено ряд заходів УЦР по збереженню дослідницького потенціалу країни, підтримці важливих напрямів його розвитку, зокрема в аграрній сфері.

Ключові слова: *українізація, державність, соборність, народ, Україна, Центральна Рада, універсал, закон, наука, дослідницька справа, сільськогосподарське підприємство.*

В статье рассматриваются проблемы научно-исследовательского дела в условиях возрождения национального государства и соборности Украины как одного из приоритетных направлений политики украинизации в 1917- 1918 гг. Раскрывается деятельность Украинской Центральной Рады, которая начала этот процесс, впервые ввела в употребление сам термин «украинизация», обосновала и начала осуществлять основные его направления, в том числе по развитию некоторых национальных институций народа, его языка, образования, науки, культуры. Показаны роль исследовательских и образовательных учреждений, известных учёных в создании и работе УЦР, использование ею научных достижений в строительстве государства и обороне державы, обеспечении её соборности. Освещены ряд мер УЦР по сохранению исследовательского потенциала страны, его развитию, в том числе в аграрной сфере.

Ключевые слова: українізація, державність, соборність, народ, Україна, Центральна Рада, універсал, закон, наука, дослідницьке дело, сільськогосподарське підприємство.

The article discusses the problem of revival of national statehood and unification of Ukraine as one of the priority directions of the policy of ukrainization in 1917-1918. Deals with the activities of the Ukrainian Central Rada, which launched this process, first introduced in the use of the term "ukrainization", grounded and began to carry out its basic directions, including development some national institutions of peoples, his language. educations, sciences, all culture. Show of role research and education institutions, well known scientists in creation and work of Central Rada, its measures for keep of science potencial of country, including in agriculture.

Key words: ukrainition, state, unity, people, Ukraine, Central Rada, decree, state, science, research, agriculture.

Одним з важливих напрямів процесу українізації доби Центральної Ради була і її турбота про здійснення, використання та розвиток наукових досліджень в інтересах українського народу. Про це свідчить вже саме її утворення 4 березня 1917 р., ініціаторами якого разом з представниками політичних об'єднань стали громадські науково дослідні та освітні інституції – Українське наукове товариство, Українське технічне агрономічне товариство, Українське педагогічне товариство, кооперативи, студентство усіх вищих шкіл м. Києва [11, 44–45]. Показовим в цьому сенсі було і те, що Головою УЦР було обрано видатного вченого історика професора М.С. Грушевського. «Ця постать, за слушним висновком відомого сучасного дослідника В. Верстюка, бачиться глибоко синтетичною: політик у Грушевському є органічним продовженням вченого» [11, 9]. Таку оцінку, на нашу думку, ми можемо екстраполювати і на діяльність самої Центральної Ради та багатьох її посадовців. Адже членами УЦР було обрані понад 100 науковців, викладачів, інших інтелектуальних працівників. За своїм складом УЦР була одним з найбільш освічених державних органів тогочасного світу. Спеціалісти різних галузей знань, в тому числі із науковими ступенями і званнями, економісти Ф. Крижанівський (головавав на перших засіданнях УЦР), Б. Мартос, М. Порш, М. Туган-Барановський, правник О. Андрієвський, соціолог М. Шаповал, агроном Є. Архипенко, історики Д. Дорошенко, Й. Гермайзе, В. Науменко,

О. Лотоцький, мистецтвознавець Д. Антонович, літературознавець С. Єфремов, математик О. Зарубін, інженер-металург І. Чоповський та багато інших входили до різних її керівних органів. І всі вони, як і Центральна Рада в цілому, широко використовували в своїй діяльності та документах багаторічні напрацювання видатних українських вчених, намагались з наукових позицій підходити до розуміння та вирішення тих складних проблем, які висувало життя.

Так, вже в першій своїй відозві від 9(22) березня 1917 р. Центральна Рада звернулася до «українського тридцятип'ятимільйонного народу» як окремішнього та єдиного етнічного цілого. Адже такою була тоді встановлена науковцями (офіційні імперські російська чи австро-угорська статистики національність «українець» не визнавали) загальна чисельність українців, які складали цілісний український народ на українських землях. І він має, вказувалось у відозві, «сам за себе сказати, хто ти і як хочеш жити, як окрема нація». УЦР закликала українство до єднання, рішуче домагатися «всіх прав, які тобі природно належать і які ти повинен мати, **великий народе** (розрядка наша – В. Ш.), сам хазяїн на своїй землі». В цьому документі після сотень років заборони за ініціативою українських інтелектуалів, які входили до складу УЦР, знову прозвучали науково обґрунтовані поняття «Україна», «нація», «український народ», вперше останній названо «**великим**». Пролунав заклик «до гуртування», складати гроші «на Український національний фонд» (прообраз національного бюджету), вибирати «своїх українських людей на всі місця», «організовуватись», домагатись «заведення рідної мови» в усіх навчальних та наукових закладах, урядових установах, судах, церкві тощо [11, 38].

В умовах, коли УЦР доводилось вперше на початку ХХ століття практично вирішувати в умовах світової, а потім і громадянської війн при катастрофічному дефіциті часу складні проблеми національного відродження, її діяльність вимагала і наукового пошуку, дослідницького підходу із застосуванням різних методів для знаходження непростих виходів із надскладних ситуацій. Поєднання врахування, наприклад, історичного досвіду волевиявлення власного народу (козацькі ради), зарубіжних парламентських

здобутків з аналізом конкретної обстановки підказали керівництву УЦР такий важливий крок як проведення 6–8 (19–21 квітня) 1917 р. Всеукраїнського національного з'їзду (конгресу). Його скликання, робота, склад і постанови стали виразом могутнього потягу українства до власного державного життя та об'єднання, науково обґрунтованого підходу до вирішення назрілих суспільних проблем. Це було, насамперед, забезпечено його широким представницьким характером. Адже на з'їзд прибуло 700 делегатів з правом вирішального і 200 – дорадчого голосу, обраних від різних політичних сил, громадських об'єднань, військових частин, підприємств, **навчальних і наукових** установ, міст і сіл всієї України. В роботі цього обраного українством повноважного форуму взяло участь також 600 запрошених. З'їзд обрав склад УЦР, доручив їй представляти український народ, здійснювати на законних, делегованих таким найвищим його форумом підставах заходи щодо задоволення інтересів українства [11, 52–66]. Цим самим УЦР було надано легітимного характеру*. Серед 13 прийнятих з'їздом резолюцій важливе місце займають ухвали щодо єднання українських земель, кордонів майбутнього державного утворення, рішучий протест проти зазіхання на них чужоземців. Спеціальною резолюцією з'їзд підтримав ухвали зборів Селянської спілки «щодо заборони продажу і закладу землі і лісів, а також довгочасової оренди земель, винищування лісів, продажу, закладу та довгочасової оренди скарбів підземних...» [11, 54–55, 58–61].

Питання стану і підтримки науково дослідної справи, зокрема, в сільському господарстві, розглядались при сприянні та за порадою УЦР на першому Всеукраїнському селянському з'їзді 28 червня-2 липня 1917 р., а потім – на першому Всеукраїнському агрономічно-економічному з'їзді 24–26 жовтня 1917 р. В роботі останнього, попри складну ситуацію у зв'язку з революційними подіями, взяло участь 320 делегатів, яких привітав Голова УЦР М.С. Грушевський. На пропозицію підсекції дослідної справи з'їзд визнав

* Російський же Тимчасовий уряд, який діяв в той же час, був самозваним. Його було самочинно утворено 2 березня 1917р. на приватному зібранні 13 депутатів (із загальної їх кількості 441) Державної думи, діяльність якої була зупинена царським указом 25 лютого 1917 р., і більше вона не збиралась. До того ж навіть у повному складі Дума була дорадчою структурою і не мала права формувати уряд. Це була виключна прерогатива імператора. Ніякого ж представницького виборного органу (форуму), який би надав легітимного характеру самозваному Тимчасовому уряду, так і не було скликано.

необхідним зберегти існуючі і створити нові сільськогосподарські науково дослідні установи, забезпечити їх земельними ділянками, необхідним устаткуванням. – Пропонувалось зібрати спеціальний з'їзд з дослідної справи [1, 53–63].

7 листопада 1917 р. Третім Універсалом УЦР було проголошено Українську Народну Республіку. Цим самим була втілена вічна національна ідея українства, яку обґрунтував геніальний Кобзар. Він закликав наш народ розбудувати власну домівку – об'єднану рідну країну, соборну справедливу державу, їх невід'ємні складові - свої місто, село, садибу, сім'ю, бо « в своїй хаті своя й правда, і сила, і воля» [18, 224]. В Універсалі говорилося (цитуємо за архівним оригіналом із збереженням його стилю і орфографії): “Народе Український і всі народи України.

Тяжка й трудна година стала на землю Республіки Російської. На півночі в столицях іде межиусобна і кривава боротьба. Центрального Правительства немає і по державі шириться безвластя, безлад і руїна.

Наш край так само в небезпеці. Без влади – дужої, єдиної, народньої Вкраїна теж упасти може в безодню межиусобиці, різні, занепаду...

Оповідчаємо: ОДНИНІ УКРАЇНА СТАЄ УКРАЇНСЬКОЮ НАРОДНЬОЮ РЕСПУБЛІКОЮ”[16].

“Ми стояли на межі обітованої землі, землі визволення, української державності, задоволення одвічних мрій трудящого українського народу. – говорив М.Грушевський – Ми заткнули на сій межі наш побідний прапор – наш третій універсал – мабуть найважливіший акт, який коли-небудь з'являвся на нашій землі” [7, 71].

В умовах відсутності “центрального правительства”, руйнації старої держави III Універсал де-факто проголошував утворення **незалежної** соборної УНР. В Універсалі висловлювалось прагнення «помогти усій Росії, щоб уся республіка Російська стала **спількою** (розрядка наша – В. III.) вільних і рівних народів ».[16] Як бачимо, в архівному оригіналі універсалу немає навіть терміну “федерація”. У виступі на засіданнях УЦР **16 грудня 1917 р.**

М.Грушевський відзначав, що Центральна Рада – найвищий революційний орган самостійної України. “Обставини склались так, – однозначно заявив він, – що Україна на ділі стала самостійною, незалежною державою. Це уже безперечно” [12, 37].

Третій Універсал, проголошення УНР – кульмінація революційних подій 1917 р. в Україні, які були етапом найвищого піднесення визвольного руху проти багатовікового пригнічення нашого народу російським царизмом, правителями інших держав. Адже тільки в 2-й половині 19-го і на початку 20-го століть в Російській імперії було видано 10 законодавчих та урядових розпоряджень (1862, 1863, 1869, 1876, 1888, 1889, 1895, 1908, 1910, 1914 рр.), які забороняли вживання української мови, україномовні видання, різко обмежували можливості відповідних наукових пошуків.

Революційні події 1905–1907 рр. на короткий час послабили тиск заборон. Але після поразки революції утиски царизмом українського народу, його культури відновились з новою силою. Вважалось, що такого народу “не было, нет и быть не может”. В офіційному статистичному збірнику “Ежегодник России. 1909 г, наприклад, в таблиці “Племенной состав населения” (терміни “народ, нація, національність” офіційні царські посадовці не вживали) серед перерахованих 12 “племен”, що населяли тоді 160-мільйонну Російську імперію, українці навіть не згадувались [8, 66]. Назви “Україна”, “українець”, “український” викреслювались цензурою з усіх видань. Українцям заборонялось розмовляти в публічних місцях рідною мовою, вживати її у художніх та наукових працях, виставах, вищих і загальноосвітніх школах тощо. А про соборну українську державність годі було й згадувати.

Ненабагато краще жилося і українству в Галичині, Буковині, Закарпатті під Австро-Угорською імперією. Маючи представництво в парламенті, певні можливості для використання рідної мови, творення деяких українських громадських і освітянських інституцій воно все ж вважалось навіть не другорядною, а етнічною спільнотою так би мовити четвертого порядку (після австрійців, угорців, поляків), терпіло від усяких офіційних і неофіційних

обмежень.

Становище почало змінюватись після краху самодержавних режимів в Росії та Австро-Угорщині, коли почалась «весна народів», їх визволення, яке в Україні назвали «відродженням нації». Сутність цього процесу визначалась засосуванням запропонованого М.Грушевським наукового поняття «українізація», яка була втілена 1917 році в одностайній вимозі постанов і резолюцій всіх товариств і організацій: “**українізація** (розрядка наша – В. Ш.) всіх галузів життя”. [3, 77] Тобто саме УЦР здійснювала цю вимогу, ввела в широкий обіг обґрунтований М.Грушевським ще в 1907 р. науковий термін «українізація» [6, 178], започаткувала ті заходи, що складала зміст цього процесу.. В своїй резолюції від 22 квітня 1917 р. УЦР визначила, що всю свою діяльність вона проводить «стоячи на принципі **українізації** (розрядка наша – В.Ш.) всього життя на Україні» [11, 70]. Тобто йшлося про українізацію як всеосяжний процес всього національного, політичного, державотворчого, соціально-економічного і духовного розвитку соборного українського народу. Цей термін використовувався нею як для позначення змісту і форм широкого поступу загалу, так і окремих ділянок народного життя, конкретних структур і організацій. В цій же резолюції йшлося про «українізацію війська», яка є «невіддільною частиною сеї програми». В доповідній записці УЦР Тимчасовому Уряду від 22 квітня 1917 р. йшлося про широке розуміння процесу українізації: «...Домагання національної школи, армії, **українізації всього життя на Україні** (розрядка наша - В.Ш.) мають у корені головним чином ...відроджене та визволене почуття й достоїнство людини» [11, 96–97].

Українізація була стрижнем, головним напрямом, надавала системний науково обґрунтований характер діяльності УЦР, перебігу всієї Української революції 1917 – 1921 рр. Вона була спрямована на відновлення і забезпечення достойного місця об'єднаного українського народу серед інших націй, його вільний і всебічний розвиток, відродження і розбудову національної державності, здійснення соборності українських земель, демократизацію всього суспільного життя, прогрес національних науки і дослідництва, всієї культури,

вирішення гострих соціально-економічних проблем в інтересах корінного етносу і всього населення України. В 1917–1921 рр. йшлося про українізацію не народу (він був і залишався українським), і не тільки про дерусифікацію тобто припинення штучної підміни його власного єства російськими (чи якимось іншими) мовою, культурою, державністю тощо, а про приведення у відповідність до національної сутності переважної більшості населення – українства – змісту і форм діяльності тих інституцій, які його обслуговують – соборної держави, її структур, посадовців, політичних і громадських організацій, закладів освіти, науки, різних видів мистецтв, засобів масової інформації тощо.

У зв'язку з викладеним процес, позначений терміном «українізація», його появу і зміст з огляду на історичні факти необхідно пов'язувати в першу чергу з діяльністю УЦР. В цьому сенсі навряд чи доцільно замінювати цей термін поняттям «дерусифікація». Адже термін «українізація» запроваджено у широкий вжиток в 1917 р. як відображення головного напрямку і змісту тодішніх революційних подій в Україні, діяльності національних політичних сил. Пізніше цей термін використала і радянська влада для позначення політики значно вужчої за змістом (без створення національної незалежної держави із власною армією, дипломатичною службою, грошовою системою тощо, без плюралізму політичних сил, без самостійної економіки і т.д.).

При цьому УЦР розглядала процес українізації в тісному зв'язку із забезпеченням прав національних меншин. Уже в повідомленні про утворення УЦР (березень 1917 р.) говорилося про здійснення прагнень українства «з забезпеченням прав національних меншостей – росіян та інших». Про це не раз заявляв М.С.Грушевський [7, 44]. Права національних меншин були закріплені законом «Про національно-персональну автономію», прийнятому 9 січня 1918 р. [12, 99–101]. Тобто в процесі українізації ніхто не збирався дерусифікувати, наприклад, росіян, які проживали в Україні. Поряд з вільним використанням ними російської мови, інших здобутків рідної культури йшлося про збагачення їх духовного світу відповідними в тому числі науковими

надбаннями українців, які склали абсолютну більшість населення краю проживання перших.

Доцільно мати на увазі й іншу сторону питання: що ж приходило на зміну «русифікації». Польські власті в 20–30 рр. двадцятого століття «дерусифікацію» Волині та Галичини здійснювали як їх «полонізацію», румунські можновладці «дерусифікували» Буковину, Бессарабію, Ізмаїльщину шляхом їх «румунізації» тощо.

Видатну роль в українізації всіх галузей життя народу, його гуртуванні в боротьбі за краще життя, за соборність відігравали духовний спадок і приклад героїчної боротьби пророків національного і соціального визволення народу, в першу чергу Тараса Шевченка. В 1917 р. саме на нього рівнялось українство, скрізь лунало полум'яне його слово, поруч з національними прапорами виднілись його портрети, повсюдно співали «Заповіт» та інші пісні на його слова. Твори найвидатнішого українця, його ідеї, що втілювали багатовікові прагнення народу, об'єднували народ, повсюдно сприймалися як незаперечний дороговказ до дії. До того ж в умовах, коли три чверті населення були неграмотними і не могли навіть читати тогочасні газети, листівки, а промови на чисельних мітингах і зборах проголошувались малознаними або й зовсім невідомими широкому загалу людьми, саме думки і пророцтва «Кобзаря» (ця книга була майже в кожній українській хаті), які передавались із покоління в покоління, співзвучні їм заклики політичних сил користувались найбільшим авторитетом.

Українізація втілювалась перш за все в складі та національному характері діяльності самої УЦР, яка започаткувала цей процес і очолила його. Особливу увагу УЦР приділяла відродженню національного змісту і форм духовного життя, що в свою чергу було важливим чинником розвитку українізації в інших сферах. Широко запроваджувалась рідна мова в освіті, науці, в державних і недержавних установах, політичному житті, в церкві тощо. Повсюдно в школах, вишах почали вивчати українознавчі науки – історію України, українську мову, літературу, право, економіку, географію, етнографію,

малярство тощо. Розгортались національні преса, книговидавництво, музейництво, просвітницька діяльність. Після проголошення 3-им Універсалом Української Народної республіки цим питанням було присвячено 15 спеціальних законів, прийнятих УЦР.

Знаменним явищем українізаційного процесу стало створення чи відновлення діяльності національних політичних партій, яких до кінця 1917 р. їх налічувалось вже 19. В документах майже кожної з них прокламувалась підтримка науки та освіти [9]. Розвитку останніх приділяли велику увагу чисельні громадські об'єднання: кооперативні, освітні, правоохоронні тощо. Активна українізація відбувалась у військових частинах (у тодішній російській армії служило 4 млн. українців). Вже у березні 1917 р. в Києві зібралось Українське військове віче солдатів, офіцерів, інших військовослужбовців-українців, яке проголосило себе Установчою Українською Військовою Радою і закликала до утворення українського національного війська. 10–15 травня 1917р. відбувся Перший Всеукраїнський військовий з'їзд, який від імені представлених на ньому 1,5 млн військовиків-українців висловив довіру УЦР, висунув вимогу автономії України [11].

Одним з головних напрямів українізації в 1917–1921 рр. була діяльність по відновленню і розбудові власної національної держави. В цій справі УЦР спиралась і на вивчений дослідниками історичний досвід, використовувала висновки і рекомендації тогочасної науки. Характерними в цьому відношенні були рішення з'їзду українських правників (13–14 червня 1917 р.), який по доповіді М. Грушевського прийняв резолюцію: «...На підставі вимог життя і(далі розрядка наша – В. Ш.) **теорії державного права** [з'їзд] ухвалює головні висновки признання національно-територіальної автономії України з державним [її] характером...». І далі «...Негайно приступити до відновлення витворення права українського народу на **підставі даних наук, життя і правового почуття людности** (емоція права) відповідно умовам нового часу» [11, 424]. Такий підхід був у тому ж червні 1917р. відображений вже в I-му її

Універсалі, де проголошувались: “Хай народ український на своїй землі має право сам керувати своїм життям” [15].

Характерною була й еволюція відповідно до рекомендацій згаданого з'їзду правників щодо «установлення української правничої термінології» [13, 424] назв і змісту документів УЦР. Якщо, спочатку, вони були закличними та рекомендаційними – “відозви”, “ухвали”, “резолюції”, то після надання УЦР легітимності Національним Конгресом (квітень 1917 р.) вона вже видає як суто українські правові акти :“накази”, “постанови” з обов’язковими приписами. А з червня 1917 р. за досвідом ще Б. Хмельницького та інших гетьманів починає видавати “універсали”, які виконували функції актів конституційного характеру.. Стосовно конкретних правових документів назва “закон” почала широко використовуватись з листопада 1917 р., після видання видатного акту українізації – III Універсалу, яким вперше в ХХ столітті було відновлено українську державність – проголошено Українську Народну Республіку. Всього після утворення УНР було ухвалено біля 90 її законів і законодавчих актів, включаючи і Конституцію. Власні українські законодавчі акти викликали повсюдно загальне піднесення.

Уже в самому тексті III Універсалу йшлося про обов’язкові законодавчі приписи, які може ухвалити орган незалежної держави – про визначення її кордонів (а це необхідна умова соборності країни), про скасування смертної кари, про початок мирних переговорів для виходу із світової війни і т.д. [17].

З середини листопада 1917 р. до 9 січня 1918 (до IV Універсалу) УЦР, як орган самостійної держави, ухвалює закони, спрямовані до всього українства – “Про вибори до Установчих зборів УНР”, “Про відстрочку призову на військову службу”, “Про амністію”, “Про виключне право Центральної Ради видавати законодавчі акти УНР”, “Про утворення українського народного війська”, “Про утворення Генерального суду” та інші. III Універсалом Української Центральної Ради (листопад 1917 р.), яким була відновлена українська державність – проголошена Українська Народна Республіка – було започатковано нормативно-правову базу процесу державотворення,

соборності країни. В ньому визначалось: «До території Народньої Української Республіки належать землі, населені в більшості українцями» [16].

Своїм IV Універсалом (січень 1918 р.) УЦР юридично закріпила фактично відновлену III Універсалом незалежну державність і поставила завдання «якнайскоріше», «за кілька тижнів» скликати Українські Установчі Збори, «які б закріпили свободу, лад і добробут, Конституцію нашої незалежної Української Народної Республіки на добро всього трудящого народу» [12, 104].

Спротив українізації, самовизначенню нашого народу, відновленню його духовного життя, державності, розбудові національної науки і освіти чинили Тимчасовий, а потім дефакто і радянський уряди Росії, підпорядковані їм управлінські структури, командування армії, антиукраїнські партії і об'єднання. Це вимагало від УЦР маневрування, тактично виважених дій, щоб не наразити Українську революцію на небезпеку негайного силового придушення російськими владними колами.

Разом з тим не можна не відзначити практично одностайне позитивне ставлення членів УЦР до науки і освіти, посильна підтримка цих галузей. Характерними в цьому відношенні були намагання протидіяти спробам анархічних елементів пограбувати чи навіть знищити зразкові, в тому числі науково дослідні, господарства і установи, зокрема, сільськогосподарські. Так, 7 грудня 1917 р. по доповіді товариша Генерального секретаря земельних справ Б. Мартоса були рішуче засуджені дії по продажу на м'ясо породистих корів, вирубці лісів, розбиранню на частини сільськогосподарських машин (одні, наприклад, забирали колеса, інші—сошники сівалок, треті-лемеші від плугів, четверті--ручки до них тощо). Умудрялись ділити картини (хтось отримував раму, інший – скло, наступні – шматки розрізаного полотна), фортепіано (роздавали бажаним струни і клавіші інструмента) і т. д. і т. п. [12, 22–23]. УЦР неодноразово зверталась до селянства із закликами зберігати цілими і взяти під свій нагляд зразкові господарства з породистою худобою, насінням, принаймі по одному на губернію, культурницькі і продуктивні підприємства сільськогосподарського значення. В «Тимчасовому земельному законі» від 18

січня 1918 р. передбачалось збереження, розвиток та заведення нових дослідних і зразкових полів, розсадників, питомників, селекційних станцій, освітніх установ, які б підпорядковувались земельним комітетам, іншим органам місцевого самоврядування, сільським громадам, науковим закладам [12; 23, 126–130].

УЦР намагалась в міру своїх сил і можливостей надавати і матеріальну підтримку науковим установам. Так, в 1917 р. на діяльність Миронівської селекційно дослідної станції разом із підпорядкованою їй мережею дослідних полів в умовах катастрофічної фінансової ситуації в державі було виділено понад 100 тисяч рублів [2, 69].

Звичайно, не відразу вдавалось знаходити оптимальні шляхи національної розбудови, не все із задуманого і необхідного вдалося здійснити Центральній Раді. Це було, перш за все, пов'язано із надто складними історичними обставинами. Продовжувалась світова війна, територію України намагались силою загарбати сусідні держави, економіка була серйозно підірвана воєнними діями, розпад двох імперій, до складу яких входили українські землі, розбурхав суспільство. Та й не на всі питання, які висувало життя, давали відповіді тогочасні дослідники. Тому природними були важкі пошуки, дискусії та розбіжності, а іноді і помилки очільників українського політикуму. Разом з тим, головні напрями своєї діяльності УЦР, виходячи з узагальненого історичного досвіду, ґрунтуючись на науковому аналізі нових проблем, визначила і здійснювала, наскільки дозволяли обставини, в основному вірно. Підсумовуючи діяльність Центральної Ради, Грушевський говорив в березні 1918 р.: “Ми не лукавили. Ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. Українська Центральна Рада за рік своєї діяльності не політиканула ні однієї хвили, вона не зробила ні одного фальшивого кроку, вона мала перед собою тільки мету послужити інтересам многострадального українського народу і тих народів на Україні сущих, котрі з ним зв'язала історія... Ми можемо з гордо піднятим чолом підняти над своєю землею прапор Української Центральної Ради. Ми винесли його не заплямованим”[17]. За рік і два

неповних місяці свого існування УЦР в процесі здійснення українізації зробила стільки корисного для народу, скільки ніхто не зумів зробити за такий короткий час за всю історію.

Доцільно було б встановити нарешті (така пропозиція неодноразово вносила автором ще декілька років назад) пам'ятний День відновлення української державності, який відзначати щорічно 20 листопада, коли в 1917 р. було оголошено Третій Універсал.

Список використаних джерел і літератури

1. *Вергунов В. А.* Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки / В. А. Вергунов. – К., 2006. – 492 с.
2. *Вергунов В. А.* Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки / В. А. Вергунов. – К., 2012. – Ч. 4. – 324 с.
3. *Винниченко В.* Відродження нації / В. Винниченко. – К., 1990. – Ч. 1. – 348 с.
4. *Винниченко В.* Відродження нації / В. Винниченко. – К., 1990. – Ч. 2. – 328 с.
5. *Винниченко В.* Відродження нації / В. Винниченко. – К., 1990. – Ч. 3. – 542 с.
6. *Грушевский М.* Освобождение России и украинский вопрос : статьи и заметки / м. Грушевский. – СПб., 1907. – 200 с.
7. *Грушевський М. С.* На порозі нової України – К., 1991 – 128 с.
8. *Ежегодник России.* 1909г. – СПб, 1910.
9. *Українські політичні партії кінця ХІХ – початку ХХ століття : док. довідкові матеріали / упоряд. : Шевченко В. Ф. (керівник) [та ін.].* – К., 1993. – 336 с.
10. *Скоронадський Павло.* Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – К. ; Філадельфія, 1995. – 493 с.
11. *Українська Центральна Рада : док. і матеріали : у 2 т. – К., 1996. – Т. 1. – 590 с.*
12. *Українська Центральна Рада : док. і матеріали : у 2 т. – К., 1996. – Т. 2. – 424 с.*
13. *Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917р. : док. і матеріали.* – К., 2003. – 1024 с.
14. *Хрестоматія з історії держави і права України.* – К., 2003. – 656 с.
15. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління (далі – ЦДАВО; документи цитуються із збереженням стилю і орфографії оригіналу), ф. 1115, оп. 1, спр. 11, арк. 97.*
16. *ЦДАВО, ф. 1429, оп. 1, спр. 29.*
17. *ЦДАВО, ф. 1115, оп. 1, спр. 5, арк. 18.*
18. *Шевченко Т.* Кобзар / Т. Шевченко. – К., 1997. – 368 с.